DOI: 10.26907/2311-2042-2024-22-1-100-118

FROM THE HISTORY OF THE TATAR CHILDREN'S PRESS

Gulnara Fandasovna Zamaletdinova,
Kazan Federal University,
18 Kremlyovskaya Str., Kazan, 420008, Russian Federation,
gulnara.zamaletdinova@kpfu.ru.

Alfiya Rukhullovna Motigullina,
Volga State University of Physical Culture, Sports and Tourism,
35 Universiade Village, Kazan, 420010, Russian Federation,
alfiya311065@mail.ru.

This research work is an anniversary type article. It systematizes materials on the history of the Tatar children's press, namely the 100th anniversary of the magazine "Yalkyn" (Flame) and the first publication of the newspaper "Yash Leninchy" ("The Young Leninist"). The article studies the role of these printed publications in the upbringing of children and in strengthening their civic identity. We prove that the activities of the young correspondents' school were effective, for it has given the Tatar people famous writers, journalists, artists, composers and other prominent cultural figures.

Key words: Tatar children's press, magazines "Yalkyn", "Sabantuy", "Salavat Kupere", newspaper "Yash Leninchy"

Introduction

The Tatar children's press has a history of more than a century, more precisely – 114 years. At the beginning of the 20th century, the first Tatar magazines for children and adolescents appeared as a result of changes that occurred in the field of education, and the first children's periodical was the magazine "Tarbiyatel-Atfal" ("Children's Education") (1907). Its founder and editor was the famous public figure and traveler Zahid Shamil (1868–1920) [1, p. 111], [2], [3, pp. 7–12], [4]. In its content, the magazine was of an encyclopedia type: it published popular, literary, journalistic and even fun materials. However, in May 1907, after the release of the 5th issue of the magazine "Tarbiyatel-Atfal" ("Children's Education"), its publication was forcibly stopped; its 6th–8th issues, which were ready for publication, were not to be published [2, p. 188]. According to literary critic F. Ibragimova, one of the reasons for the cessation of publication of the magazine was a lack of readership, since the magazine, published in Moscow, was too far from the places densely populated by Tatars [5, p. 21].

Among children's publications in the Tatar language, the magazine "Ak Yul" ("Bright Path") occupied a special place. Its founder and editor was the children's writer, translator and journalist Fakhrelislam Agiev (1887–1938). He managed to publish 78 issues of the magazine. During this short time, before the revolution, the magazine managed to win Tatar-speaking and Russian-speaking children's audiences, it became the most popular publication with Tatar children [3, p. 23]. The magazine, which gained great popularity among its readers, ceased publication in 1916. The reason for the closure was the financial difficulties characteristic of periodicals at that time.

In 1917, Yakub Khaliullin started publishing the magazine "Balalar Donyasy" ("World of Children") for children. Only eight issues of the journal were released [6], [1, pp. 28–29]. On the pages of the magazine, along with literary works, children could read popular science essays and biographies of Russian and foreign personalities. In addition, it was the time when the publication of thematic journals began [1, pp. 28–29], [6].

We can find information about Tatar children's publications in the works of R. Abyzova [7], A. Galieva [8], F. Muslimova [9], R. Fatkhullina [10], R. Khafizova [11], [12], [13] and others.

Research materials and methods

This article studies the history of the centuries-old magazines "Yalkyn" (Flame) and "Sabantuy". To review, evaluate and analyze the material we used the following methods: biographical, cultural and historical ones.

Discussion

The formation of the Soviet Union changed all areas of life, and children's publications did not

escape those changes. This mission was carried out by the newspaper "Eshche" ("The Worker"), which began publishing its issues on September 27, 1918, in Kazan, and later, from 1922 to 1931, it was published in Moscow. In addition, on August 5, 1923, its supplement "Balalar Pochmagy" ("Children's Corner") appeared. However, this magazine alone could not fill the void in the children's press. M. Jalil spoke about this issue before the general public and contributed articles on this topic to the republican mass media, expressing his readiness to organize children's press. In 1924, in his article "Kechkena iptashlar" ("Little Friends"), published in the newspaper "The Tatarstan" (now "Vatanym Tatarstan"), he wrote about the progress made in the preparations for the release of a magazine for children aged 9–14 years. Finally, the dream of children's press came true: in March 1924, the Tatar-Bashkir Bureau of the Lenin Komsomol began publishing the monthly children's magazine "Kechkena iptashlar" ("Little Friends") [8, pp. 180–181].

The first editor of the magazine was K. Kurmaev. From 1927, Musa Jalil was in charge of the magazine. His program was published in the first issue of the magazine "Kechkena iptashlar" ("Little Friends"). The program said: "The magazine will publish stories and poems from the lives of peasant workers' children. It will explain who the young pioneers are and tell about their lives and activities. There will be a section for young correspondents." In 1929, the name of the magazine was changed to "Octyabr' Balasy" ("The Child of October"). However, in 1933, the magazine ceased publication, and resumed it in Kazan under the name "Pioneer Kalame" ("The Pioneer's Pen").

In Kazan, the children's writer Abdulla Alish was appointed executive secretary of the magazine "Pioneer Kalme" ("The Pioneer's Pen"). Many of the prominent writers published their works in the magazine. Along with A. Alish, the magazine published literary works of such famous writers as Sh. Mannur, M. Amir, F. Burnash, Kh. Tufan, K. Najmi, A. Faizi, A. Bikchantaeva, J. Tarzhemanov, A. Kamal and others. The journal "Pioneer Kalame" ("The Pioneer's Pen"), published translations from Russian along with works of Tatar literature (A. Pushkin, S. Marshak, B. Zhitkov and other authors), we can even find information about Western authors, in particular about E. Zola. The subject matter of the magazine was characterized by versatility: it published information about the Union republics, samples of the literature of kin peoples, biographies of great writers, composers, representatives of fine arts, news of science and technology, works of children, especially pioneers, and their letters. "Pioneer Kalame" ("The Pioneer's Pen"), unlike previous magazines, proved its awareness of the policy the country pursued, publishing decrees of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR and information about the leaders of the party. As a model for pioneers, numerous notes about V. I. Lenin were published. Yet, the magazine had the same fate as many other newspapers and magazines during the Great Patriotic War; it was closed.

However, after the war it was not possible to resume the publication of the same magazine. The magazine "Pioner" ("Pioneer") only appeared in November 1951. Until 1953, the magazine was headed by A. Akhmet, after which it passed into the hands of L. Ihsanova. In 1957, L. Ikhsanova raised the issue of renaming the publication, since it was published in many cities and countries (Moscow, Bashkortostan, Ukraine, Belarus, and Estonia). At this time, Lotfulla Fattah, Gosman Bakir, Garif Gobay, members of the magazine editorial board, did not oppose its editor L. Ikhsanova's idea. It was only the head of the student youth department of the Regional Komsomol Committee Lyalya Zaripova who did not support the idea of moving away from the name "Pioner" ("Pioneer"). However, at that time, L. Ikhsanova had a strong opinion about renaming the magazine and giving it the title of "Yalkyn" ("Flame"). Justifying her decision, she spoke about "the flame of a fire, the flame of youth, the flame of the pioneer movement and the flame of work" [8, pp. 180–182]. Thus, from July 1957, the magazine was published under the name "Yalkyn" ("Flame"). On the pages of the magazine, poems of young people, the future poets of the 1950s - Ravil Fayzullin and Mudarris Aglyamov who were just leaving school, began to appear, as well as drawings by Renat Kharis along with the authors Khatip Gusman, Zaki Nuri and Sharaf Mudarris who over the years had been publishing their works in the magazines "Kechkena iptashlar" ("Little Friends") and "Pioneer Kalame" ("The Pioneer's Pen").

From 1962, Roza Khafizova became the editor-in-chief of the magazine "Yalkyn" ("Flame"). The manager with the talent of an organizer brought the magazine's circulation up to 80 thousand copies. As a result, from 1978, the magazine was printed in different colors using the offset method, and the number of members of the editorial board increased. During this period, the working

style characteristic of the children's press had been worked out: a dialogue with the reader was finally developed, each piece of news, an article and a story were brought to perfection. This effort did not go unnoticed. The literary magazine became a favorite publication of its readers. At this time, along with the leading editor, the famous writers Gabdelkhai Sabitov, Khaidar Gainetdinov, Razil Valiev and artist T. Khadzhiakhmetov contributed a lot to the development of the magazine. The song "Pioneer Yalkyny" ("The Flame of the Pioneer"), written at that time with the words of R. Valiev, resembled the motto of the magazine. In addition, the poet Razil Valiev and the artist Tavil Khadzhiakhmetov worked hard to place texts of folk fairy tales belonging to different nations along with color drawings on the last pages of the magazine. Finally, on January 5, 1984, the magazine "Yalkyn" ("Flame"), which for 60 years had stood guard over the younger generation education, was awarded the Order of the Badge of Honor by the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR for its success in the communist education of children.

The wind of change of the nineties did not pass by "Yalkyn" ("Flame"). The magazine, whose circulation never dropped below 50 thousand, succumbed to the economic difficulties of that time. The circulation of the magazine, which had always been promoted by the general public, the pioneer and Komsomol organizations, was suddenly in decline. During this period, the magazine was led, successively, by Roza Tufitullova, Dzhaudat Darzaman and Elmira Zakirova [8, pp. 180–182].

Aisylu Galieva, who thoroughly studied the history of "Yalkyn" ("Flame") magazine, compared the publications of the 1990s with those that are published today, and has come to the following conclusion: "The magazines that were published 15–20 years ago stand no comparison with today's "Yalkyn" (Flame). It is improving every day: its technical capabilities, design and paper quality are much better. In the last 10–15 years, the magazine has been published not for all categories of school students, but for 12–16-year-old teenagers. The magazine did not escape the influence of the West, as it was typical of that time. Its publications were influenced by Western cinema, it called adolescents "teenagers," and discussed show business. Today, "Yalkyn" writes about the problems that concern modern teenagers: this is generation gap, socio-psychological problems of adolescents, the topics of preserving children's rights and worries about our future, about the fate of the native language..." [8, p. 182].

Indeed, this magazine, published in the 21st century, is being comprehensively improved: its applications meet the interests of children: "Minem hokuklarim" ("My Rights") and the application "Abitura" ("Abitura") show ways to get an education, "Oyalchan alma" ("A Shy Apple") is dedicated to psychological problems and issues that concern teenagers, the application "Kaef" ("Mood") helps youngsters to express themselves in front of their peers. There are the sections "Balalar khatlary" ("Letters from Children"), "Balalar izhaty" ("Children's Creativity"), "Borchylam, shuna yazam da" ("I'm Worried, That's Why I'm Writing"). The section "Zhyrdai monly tatar tele" (The Tatar Language Melodic as a Song) and "Adabiyat daresenda kunak bar" (There is a Guest at the Literature Lesson) are prepared by both linguists and literary scholars, the ethnography section "Achyk sandyk" ("An Open Chest") covers our customs and traditions and the section dedicated to the millennium of Kazan is entitled "Hey Kazan, Mysterious Kazan". This magazine sections differ in the way they meet the requirements of the time.

The fact that the works of famous writers Ravil Fayzullin, Lena Shagirzhan, Rkail Zaidulla, Lyabib Leron, Louisa Yansuar, Yulduz Minnullina were first published on the pages of the magazine "Yalkyn" proves that it was "a creative workshop for the literary and journalistic community." The fact that Gulnaz Safarova, Aisylu Leron, Venera Ivanova, who were members of the children's editorial team while studying at school, have become popular TV presenters increases the authority of the magazine. "Today's 'Yalkyn' seems to have little in common with 'Kechkena iptashlar': the ideals of that time have been forgotten, the problems troubling society have changed, the age of the readers has changed, their lifestyles have changed, the design of the magazine has changed, the manner of presenting the material, the content has been updated – the topics and issues of literary works are no longer as diverse as before, although the genres of journalistic essays are more varied. At the same time, their goal is the same: this is to educate the magazine's readers to be a worthy replacement for the modern generation, to educate them as conscientious and highly moral people" [8, p. 182], [14].

The magazine "Yalkyn" now is not only a periodical for children, but also a modern electronic print brand. The magazine's electronic website operates 24/7, and the articles it publishes fully meet the needs of modern children. When working with

social networks, the emphasis is on disseminating the message transmitted by the magazine among the younger generation, developing the creative abilities of readers, strengthening active citizenship, nurturing a sense of national spirit, as well as developing national identity among the younger generation.

In our republic, along with the magazine "Yalkyn", the children's newspaper "Yash Leninchy" ("The Young Leninist") is also celebrating its centenary. Its century-old issue was first published on October 10, 1924 [1, p. 97]. Later its name was changed to the magazine "Sabantuy".

After the Komsomol leader Shakhit Shammazov had organized the first pioneer squad for Tatar children in the Gabdulla Tukay Orphanage in Kazan in 1923, he began publishing the handwritten newspaper "Yash Pioneer" ("The Young Pioneer"). From October 10, 1924, the name of the newspaper was changed to "Yash Leninchy" ("The Young Leninist"), and its circulation was 1,500 copies. In the editorial article of the newspaper, the following goals and objectives were defined: "'Yash Leninchy' ("The Young Leninist") will tell all pioneers and children of working peasants how to work better, how to unite, how to join the ranks of pioneers." The first editor of the newspaper was Shagit Shammazov, the first experienced correspondents were Musa Jalil, Abdullah Alish, Fatih Karim, Amirkhan Eniki and Khatip Gusman, and its young correspondents were Muhammad Sadri, Zaki Nuri, Sharaf Moudarris, Gali Khuzhiev, Makhmut Khusaen, Miftah Vadut and Mansur Gayaz. Later they became prominent writers [1, p. 97].

In this form, the newspaper "Yash Leninchy" ("The Young Leninist") was published regularly until 1936. This period of publication was covered in the memoirs of many famous personalities. For example, in his memoirs written in 1974, Khatip Gusman, noted that the newspaper was eagerly awaited by all residents of the village Sulmash in the Ural Region, it was a newspaper rich in news. The newspaper subscribers lived in Moscow, Sverdlovsk and Kazan. As soon as the newspaper arrived, the boys who had joined the pioneer squad went to places where people gathered in the evenings and read out loud the publications from the newspaper. The adults, who could neither count nor write, listened to them in fascination. The children themselves handled these newspapers with care, read each issue again and again, and memorized its poems. For the first time children learned that there was a pioneer uniform from drawings and photographs on the pages of this newspaper. After this, they began to roll up their trousers to keep up with the pioneer fashion [15].

In his memoirs, the famous poet Nuri Arslanov wrote that he knew the newspaper "Yash Leninchy" from 1925. He recalled how he had waited for the newspaper to arrive from the post office while studying at a seven-year school in the city of Kokshetau in distant Kazakhstan, how he had read it with love. After entering the Kazan Art College in 1928, the poet also constantly read the newspaper, and little by little, began to write literary works. When the writer Ibragim Salakhov became the head of the newspaper literary department and later its assistant editor, he invited Nuri Arslanov to work as an artist in the editorial office [16].

In the newspaper "Yash Leninchy", poet Adel Kutuy did not publish his poems, he wrote the columns "Kitaplarny nichek ukyrga?" ("How to read books?"), "Adabiyat tugaraklary oeshtyrygyz" ("Organize literary societies"), "Narsa ul matur adabiyat?" ("What is fiction?"), "Tugarakta narsa eshlarga?" ("What can we do in a society?") specifically to improve children's knowledge and broaden their horizons. In addition, he corresponded with the children. He also familiarized his readers with the works and personalities of prominent writers of world literature [17].

According to the information from the newspaper, Hadi Taktash was also in close contact with it. Albeit infrequently, on the pages of the newspaper there were mischievous poems similar to his ("Activ – Passiv" (Active – Passive), "Taufiykly Pesi" (A Pious Cat), 1928). However, they were published under different pseudonyms: Kh. Shatun, Badrush Mokamay [18].

Poet Fatikh Karim linked his fate with the newspaper while he was still at school. At the age of 19, he became a member of the editorial board. In addition, for a year (in 1930), he worked as an executive secretary of the newspaper simultaneously contributing his stories [19].

The children's writer Abdulla Alish was not only a great writer, but also an active newspaper correspondent. More than 30 of his stories, fairy tales and plays were first published in the newspaper "Yash Leninchy". He gave advice to those who contributed to the newspaper and educated them. He was in charge of a literary society at the Central Pioneer Club. The newspaper informed that the members of this circle, G. Khasanov and G. Galiullin, became winners in a competition of

children's literary works organized by the Tatarstan Komsomol Regional Committee [20].

On the 60th anniversary of the newspaper, in her article in the magazine "Sovet Adabiyaty" ("Soviet Literature"), Saima Ibragimova, who had worked as an executive secretary in the newspaper "Yash Leninchy", associated the stages of the newspaper development with its influence on the fate of children: "In the twenties, with the help of pioneers, I warmed the souls of children who became orphans, taught to read those who could not read, fought against misfortunes with fists and helped build collective farms. At school, on collective farm fields, on hikes and in pioneer training camps, I was always next to children wearing red ties. We sang songs sitting around the fire, rejoiced at our victories..." In the same article, she wrote that even when they stopped printing the newspaper, past memories about it remained in the souls of the children, they were like a beacon warming their souls in their physically difficult work. Saima Ibragimova expressed her joy at the news that the newspaper resumed its publication in 1961 [21].

The writers and scientists who were spiritual educators of people (N. Isanbet, S. Khakim, F. Khusni, M. Amir, G. Minsky, G. Galiev, N. Arslanov, I. Tuktar, G. Bakir, M. Sadri, L. Ikhsanova, J. Tarzhemanov, Z. Tufaylova and Prof. V. Khakov) realized that the future of society is its children, they were always in close connection with the newspaper "Yash Leninchy". On the pages of the publication, along with their literary works, they published their memories and shared the secrets of the writer's creative workshop.

The newspaper "Yash Leninchy" published the works of Tatar children's literature by M. Magdiev, G. Apsalyamov, N. Fattakh, G. Akhunov, R. Faizullin, M. Shabaev, A. Akhmet, Sh. Mannur, Sh. Galiev, Kh. Tufan, N. Yuzeev, G. Bashirov, R. Tukhfatullin, A. Bayanov, A. Eniki, Sh. Rakipov, R. Kharis, A. Gilyazov, A. Shamov, K. Minlebaev, Z. Nuri, composers N. Zhiganov, M. Yarullin, R. Yakhin, Z. Khabibullin, artists L. Fattakhov and Kh. Yakupov who worked in close cooperation with the editorial office of the newspaper, they were both its authors and correspondents.

They were not only writers, poets and scientists who contributed to the newspaper, but also schoolchildren who took an active part in its publications. The famous artist Kh. Yakupov published his first works on the pages of the newspaper. Recalling the influence this newspaper had on him, he wrote: "The first works of the talented poet Mukhammat Akhmetgaliev, who died heroically during the Great Patriotic War, the honored artist Lotfulla Fattakhov, the Tatar children's writer Javad Tarzemanov, Doctor of Historical Sciences, professor at Patrice Lumumba People's Friendship University Gabdelkhak Galiullin and others were published on the pages of "Yash Leninchy". These were the boys from our class. At that time, we studied at Tatar School No. 18 in Kazan" [22].

The history of the newspaper "Yash Leninchy" is inseparable from the fate of the country. The newspaper, which began publishing in 1924, carried on until 1936 as an organ of the republican council of the Tatarstan Regional Committee of the Komsomol and pioneer organizations. Starting from that year, the editorial offices of the newspapers "Yash Leninchy" and "Kyzyl Tatarstan" were merged. Therefore, the newspaper "Yash Leninchy", which had been so interesting for children, in 1936–1941 was published only as "Pioneer Bite" (Pioneer Page) - one page of the newspaper "Kyzyl Tatarstan". Its materials were prepared by M. Dibaeva, M. Nuretdinova, the former journalists of the newspaper "Yash Leninchy" [23].

Over the years, the editors of the newspaper were Sh. Shammazov (1924–1929), Kh. Izmailova (1929–1931), L. Gilmi (1931–1937), G. Khabibullin (1937–1941), V. Ikhsanova (1960–1977), R. Tufitullova (1977–1986), R. Minnullin (1986–1995), L. Gimadieva (1995–2004), A. Gimadiev (2004–2017), I. Fazlullin (2017–2020) and Z. Khusnutdinova (starting from 2020) [23].

After 1961, the newspaper made attempts to return to its former traditions. Schoolchildren who sent their drawings and literary works to the newspaper later became famous people: the honored artist Asgat Safargalin, poets Sharaf Mudarris and Rkail Zaidulla were among them. The editorial office of the newspaper was the starting point for many writers before their setting off on a long journey: Ravil Fayzullin, who published his poems in the newspaper, for many years headed the magazine "Kazan Utlary" ("The Lights of Kazan"), Nurgali Bulatov was an executive secretary of the newspaper "Vatanym Tatarstan" ("My Homeland Tatarstan"), Mazit Valiullin was a deputy editor-in-chief of the magazine "Magarif" ("Enlightenment"), Lyabib Leron headed the magazine "Beznen Miras" ("Heritage") as its editor-in-chief [24, p. 248].

The newspaper also influenced the work of the famous children's poet Shaukat Galiev. He called the newspaper "a magic mirror illuminating children's souls." He expressed his gratitude to "Yash

Leninchy", and said that this periodical made it possible for him to create "an image akin to children," the image of Shavali [23].

The newspaper "Yash Leninchy" has been associated with the fate of the children's writer Robert Minnullin for almost half a century. After graduating from university, in 1973–1977 he worked as a correspondent for the newspaper "Yash Leninchy". During this period, he wrote and published his lyrical poems, as well as his first poems for children.

The poet's memories, associated with the newspaper "Yash Leninchy", are given in his article "Sabantuy Sabaklary" ("The Lessons of Sabantuy"). Here, he shares his thoughts about this newspaper of his childhood, thus defining the role of the newspaper in his life: "Only when I came to Kazan to study, I realized how important and valuable the newspaper "Yash Leninchy" was. It turned out that the newspaper was well liked not only by children, but also by teenagers and adults. It was especially popular with the students from the Tatar Language and Literature Department of Kazan State University. And getting your poems published was a great achievement in the literary environment... Every poem, every story published in it became a big event of the day" [26, p. 105].

The poet wanted to be published and began writing poetry. His first poems, published in the newspaper, were "Min babama okhshagan" ("I Look Like My Grandfather) and "Anvarnen hyyaly" ("Anvar's Dream"). It was Radif Gatash who suggested that he should work at the newspaper. At that time, all newspaper and magazine editorial offices were located in the legendary Printing House on Bauman Street. "Even if you walked just once along the long corridors of the House of Press, you would meet many Tatar senior outstanding personalities and young writers. At that time, the navel of the Tatar world was precisely in this House of Press," sums up his idea the young journalist [25, p.105].

Six months later, Robert Minnullin began working at the Department of Literature and Culture, together with the children's poet Khakimzhan Khalikov. During these years, he developed an interest in children's creativity. He arranged the poems, fairy tales, drawings, messages and letters containing various questions according to a certain system, proof read those that were published in the newspaper and wrote some of them anew, daily preparing materials for the issues of "Yash Leninchy". "The most difficult thing was to answer the children," the journalist recalled. "It was a pity, but most of the children's works could not be published in the newspaper." Not a single letter from the children remained unanswered. In them, Robert Minnullin tried not to upset the child and explained why their works could not be accepted for publicationcould. While answering the letters, he himself was gaining experience as a journalist and writer.

Thus, Robert Minnullin went through a great literary school while working at the Department of Literature and Culture. Firstly, he met such unique personalities as Naki Isanbet, Mirsay Amir, Shaikhi Mannur, Amirkhan Eniki, Gumer Bashirov, Abdrakhman Apsalyamov, Nabi Dauli and Gabdrakhman Minsky. Secondly, the classics considered the publication of excerpts from their new novels and stories to be a great honor. Thirdly, the newspaper was enriched by the poems of the middle generation writers such as Mukhammat Magdiev, Mazit Rafikov, Rafail Tukhfatullin, Adip Malikov, Gabdulla Sharafi, and our elders - Khasan Tufan and Sibgat Khakim. The newspaper readers always looked forward to the works of the poets known for their proud character: Ravil Faizullin, Radif Gatash, Rustem Mingalim, Robert Akhmetzyanov and Rashit Akhmetzyanov.

This is how Robert Minnullin gained experience and learned to make observations. Having found a common language with the aksakals of literature, he won the hearts of the readers through the columns "Sina aiter suzem bar" ("I have something to tell you"), "Bez balekay chaklarda" ("When we were young children"). In addition, the newspaper publishing house became a workshop for literary and artistic activities: a club of young storytellers was organized under the leadership of N. Fattakh and Kh. Saryan; Kh. Saryan taught "Adabi ostalyk maktabe" ("School of Literary Excellence"); F. Shafigullin published essays; G. Bashirov led the column "Tugan Yagym – Yashel Bishek" ("Our Native Land – a Green Cradle") [26, p. 105].

To promote the children's writers' works, the newspaper found a new form: it began to publish special issues dedicated to the classic works (G. Tukay, G. Ibragimov, M. Jalil, A. Alish and N. Isanbet). The editorial board required that the materials should be written in the language accessible to children and in the way penetrating the child's soul. In the course of the preparatory work, the writer's creative laboratory was studied, contacts with the writer's family and relatives were established, interesting data were collected, advice and consultations were sought of literary scholars and experts.

While working in the editorial office, R. Minnullin displayed his organizational skills and gained professional experience, so he was offered to be a secretary of the Writers' Section. He drew up working plans for the section, organized and conducted section meetings and put the minutes in order. On an ongoing basis, he held joint meetings with the editors. In 1986–1994, R. Minnullin became the editor-in-chief of the newspaper.

From 1961, the newspaper "Yash Leninchy" annually held various events in order to strengthen its ties with children. Here are some of them:

1961	Oil Pipeline "Duslyk" (Friendship); Friendship Kazan – Ufa; Pioneers – to the Motherland.
1964	About One Piece of Bread; Sports competition for the prize "Yash Leninchy"
1965	Competition of poems, drawings and photographs on the topic "How wide my native land is"; "Tatarstan Pionery" Scrap Metal Scheme ("Pioneer of Tatarstan"); School of Politeness; Country of Resourcefulness; Operation "Lachyn" (Falcon)
1966	Hearths of Friendship on the Border of Tatarstan; Let every school have a sports ground!
1967	"Bertugan galstuklar" (Native Ties); Wall newspaper competition; Club "Bakhas" ("Dispute")
1968	Operation "Ant" ("Oath"); We will plant trees and flowers everywhere!
1971	Scrap Metal Scheme "Yash Leninchy"; The Ulyanovs on the Land of Tatarstan; Operation "Yafrak" ("Leaflet"); School "Yash Khimiklar" ("Young Chemists")
1973	Timur's Country Absentee Travel to the GDR
1974	Operation "Tugan Yagym – Yashel Bishek" ("Our Native Land – a Green Cradle"); Ten Days Dedicated to Young Heroes

The newspaper instilled in children a sense of friendship, mutual assistance, justice and the ideals of love for the Motherland. This concept was based on the idea of interaction of the newspaper with other components of mass media addressing young audiences (magazines, television and radio journalism) and with various social institutions involved in the pedagogical process (education, science, culture, classic and modern children's literature). This helped in teaching children and adolescents to understand social processes and in developing an all round personality. It should be noted that the newspaper always considered its main goal to provide education to enlightened, cultural, conscientious citizens of their country.

Under the influence of the winds of change, the newspaper had to look for new trends and introduce new changes. The biggest change was the name of the newspaper. When choosing a new name, the newspaper took into account the fact that "Sabantuy" is the most popular holiday of the Tatars. So, the newspaper got a new name with the hope that it would become a platform for open and fair competition [25, pp. 248–249].

The changes, related to the essence of the newspaper content, became the cause of many disputes and contradictions. Some readers called for preserving the name of the great hero and expressed doubts and worries that the newspaper's orientation might change. The editor-in-chief believed that the existing difficulties put the editorial board in the same boat as the readers. "These letters both made us happy and saddened us. Firstly, our newspaper is widely read, our readers are not indifferent, and the knowledge, which we have spread for 70 years under the name of Ilyich, has rooted so deeply in the people's souls that it would be wrong to change their opinion in one day. Because in this case they are right. We are also between two fires..." wrote R. Minnullin, recalling this period. As a result, the newspaper's circulation decreased. There were many objective reasons for this: the pioneer organization disappeared, television, the Internet and computers entered the lives of our children. Games, interests and hobbies of modern children are completely different now [24, pp. 242–244].

In 2014, in order to change the form of the newspaper, R. Minnullin admitted in his speech: "Unfortunately, we could not save "Sabantuy" as a newspaper". "We were probably the ones who had destroyed it," said the writer, who had devoted 41 years of his life to the newspaper "Yash Leninchy" / "Sabantuy".

Since 2014, "Sabantuy" has been functioning as a monthly magazine. Teenagers have remained the magazine's readership. The purpose of the magazine is to provide cultural entertainment to its readers and ensure their spiritual and moral devel-

opment. An important area is the creative development of children, preparing them for adult life. The magazine is distinguished by the predominance of visual content, modern design, convenient format and high-quality paper. The "Sabantuy" magazine is published twice a month. It has its internet site of the same name. Along with printed materials, it is supplemented with cartoons, games and music. The magazine has a close connection with social networks.

Conclusion

Thus, the Tatar children's press has changed over the course of one century due to political, economic and cultural changes in the country. The publications of magazines and newspapers have always been defenders of our children's interests, trying to meet their needs.

The origins of the magazine "Yalkyn", addressing the interests and needs of children of different ages, go back to the magazine "Kechkena iptashlar", which was organized by Musa Jalil in 1924. Later, from 1929, it was published under the name "Octyabr' Balasy", from 1933 it was called "Pioneer Kalame", and from 1957 it has survived in the children's press to this day as the magazine "Yalkyn".

The children's newspaper "Yash Leninchy" dates back to 1923 when its name was "Yash Pioner". From 1924, it was published under the name "Yash Leninchy". The newspaper went through a rather difficult path. In 1936–1941, it ceased to be an independent publication. It merged with the newspaper "Kyzyl Tatarstan" and was published as its page called "Pioner Bite". The next 20 years were a "blank spot" in the history of the newspaper. It was only in 1961 that the newspaper returned to its past traditions. In light of the changes at the end of the 20th century, the name of the newspaper was changed to "Sabantuy" (from 1991). Since 2014, "Sabantuy" has been published as a magazine for children.

For a hundred years, both publications reflected the life of our people, shaped the younger generation and educated children. Every piece of information, article, drawing and literary work published in them became a children's close companion, arousing their interest. Every worker, journalist, writer and artist, who contributed to the newspaper, tried to meet the needs of children. These publications took into account their worldview and age characteristics, and put a lot of effort into developing a person who loved our native country and our people [27]. As evidence, we would like to present the memories of our contemporary writers and journalists who went through the "Yalkyn" and "Yash Leninchy" schools.

Prof. Vasil Garifullin, Kazan Federal University: "The period when we were at school went down in history as the "era of stagnation." However, we all did not keep quiet, we lived a very active life. Every week there were various events at school, and we tried to participate in them all: we danced, we sang, we drew, we made things of wood and clay. It was indescribable joy to see the stories and poems we had written not only in the classroom or school wall newspapers, but also in the regional newspaper and in republican publications.

I remember how in second grade I submitted my first poem to the magazine "Yalkyn" ("Flame"). Soon the answer came from the magazine in a beautiful envelope. The editorial staff informed me that they could not publish this poem so far, but they explained in detail how to write a literary work, how to work on a theme, how to create images. This letter did not upset me at all; on the contrary, I bragged about this letter to my classmates. The envelope was very solid and beautiful. The village child had never seen anything like this. My classmates followed my example and began sending their works to Kazan. Letters from the editorial offices of the magazine "Yalkyn" ("Flame") and the newspaper "Yash Leninchy" ("Young Leninist") began to arrive in our village. The first work to be published was a poem by the high school student Marcel Kadyrov. He dedicated his work to his father who had returned from the war wounded, with one leg left. Today, Marcel is a famous scientist and sports judge, and he continues to write poetry. But no matter how much I have written, I have not become a poet. Later, my articles were published in the regional news-

paper, and as early as in high school I dreamed of becoming a journalist, not a poet.

Today I often re-read the letters from "Yalkyn" ("Flame"). Famous writers, poets, publicists found time for everyone, rendering support to every child with their advice, trying to put them on their wings, leading them into the world of creativity and literature! I am proud to belong to the generation of journalists who have gone through the Yalkyn school!" [28]

Lyabib Leron, editor-in-chief of the magazine "Beznen Miras" ("Our Heritage": "The newspaper "Yash Leninchy" was a very, very respectable publication in its time. It put many of us on the wing. People who went through the school "Yash Leninchy" have found their place in life - they have left a unique mark on our literature and culture" [29].

References

1. *Tatarskaya periodicheskaya pechat': nauchno-ehntsiklopedicheskoe izdanie* (2017) [Tatar Periodical Press: A Scientific Encyclopedic Publication]. Comp. and scientific ed. R. A. Ainutdinov, Z. Z. Gilyazev. 200 p. Kazan, izd. Academii nauk RT. (In Russian)
2. Mardanov, R. (2007). *"Terbiyai-etfal'" zhurnalyna yoz el* [The Magazine "Tarbiyatel-Atfal" (Children's Education) Is One Hundred Years Old]. Kazan utlary. No. 2, pp. 180–188. (In Tatar)
3. Mardieva, M. B. (2003). *Tatar zhurnalistikasy tarikhy buencha ocherklar* [Essays on the History of Tatar Journalism]. 132 p. Kazan, Kazan gos. un-tet. (In Tatar)
4. Minnullin, Zh. (1994). *Yalkynnyn och abyisy* [Three Brothers of Flame]. Yalkyn. No. 3, pp. 6 – 76. (In Tatar)
5. Ibragimova, F. (1998). *Sabyilarny uz itep... (Tatar balalar adabiyaty)* [We Are Friends with Children... (Tatar Children's Literature)]. 224 p. Kazan, Iman. (In Tatar)
6. Ibragimova, F. (1987). *Balachak yuldashy: "Balalar donyasy" zhurnaly chyga bashlauga 70 el* [Childhood Companion: 70 Years since the Beginning of the Publication of the Magazine "Balalar Donyasy" (World of Children)]. Yalkyn. No. 3 (In Tatar)
7. Abyzova, R. R. (2020). *Tatarskie detskie zhurnaly (1907–1918) i sud'by ikh sozdatelei* [Tatar Children's Magazines (1907–1918) and the Fate of Their Creators]. Vestnik Volzhskogo universiteta imeni V. N. Tatishcheva. Vol 1. No. 4, pp. 59–67. (In Russian)
8. Galieva, A. F. (2004). *Siksende de ul bala* [Even at Eighty He's a Child]. Kazan utlary. No. 3, pp.180–182. (In Tatar)
9. Moslimova, F. (1999). *"Yalkyn" – duslyk uchagy* ["Yalkyn" is a Hearth of Friendship]. Tatarstan. No. 5. (In Tatar)
10. Fatkullina, R. (1979). *"Yalkyn" i detskaya literatura* ["Yalkyn" and Children's Literature]. Detskaya literatura. No. 9. (In Russian)
11. Khafizova, R. (1971). *Berenche karlygach* [The First Swallow]. Yalkyn. No.2, pp. 22–23. (In Tatar)
12. Khafizova, R. (1994). *Balachakka kire kaytyr idem* [I Would Go Back to My Childhood]. Yalkyn. No. 2, pp. 4–7. (In Tatar)
13. Khafizova, R. (1984). *Urtak eshebez* [General Work]. Sovet mektebe. No. 5. (In Tatar)
14. Galiakhmetova, A. F. (2004). *Literaturno-khudozhestvennyi material v tatarskikh detskikh zhurnalakh nachala 20 veka: dis. ... kand. filol. nauk* [Literary and Fictional Material in Tatar Children's Magazines of the Early 20th Century: Ph. D. Thesis Abstract]. Kazan. 28 p. (In Russian)
15. Gosman, Kh. (1974). *Rukhi koyashym* [My Spiritual Sun]. Yash Leninchy. Noyabr', 9. (In Tatar)
16. Arslanov, N. (1974). *Bairamegez belan kotlyim* [Congratulations on Your Holiday]. Yash Leninchy. Noyabr', 9. (In Tatar)
17. Zaripov, Kh. (1974). *Kutuy pionerlar belan soilasha* [Kutuy Talks to the Pioneers]. Yash Leninchy. Noyabr', 14. (In Tatar)
18. Zaripov, Kh. (1974). *Kh. Taktash "Yash Leninchy"da* [Kh. Taktash in "Yash Leninchy"]. Yash Leninchy. Avgust, 28. Pp. 2–3. (In Tatar)
19. Zaripov, Kh. (1974). *Pioner galstukly shagyir* [A Poet with a Pioneer Tie]. Yash Leninchy. Avgust, 28. Pp. 2–3. (In Tatar)
20. Zaripov, Kh. (1974). *Apush... Alish buldy* [Apush... Became Alish]. Yash Leninchy. Avgust, 28. (In Tatar)
21. Ibragimova, S. (1983).*"Yash Leninchy" hem "Yalkyn" bezde kunakta* [Our Guests - "Yash Leninchy" and "Yalkyn"]. Sovet adabiyaty. No. 9, p. 188. (In Tatar)
22. Yakupov, Kh. (1974). *Yubilei kotlavy* [Anniversary Congratulations]. Yash Leninchy. Oktyabr', 28. (In Tatar)
23. Ainutdinov, R. *"Sabantui" – gazeta dlya detei i podrostkov* ["Sabantuy" - a Newspaper for Children and Teenagers]. URL: https://tatarica.org/tat/razdely/sredstva-massovoj-informacii/periodicheskie-izdaniya/sabantuj (accessed: 12.12.2023). (In Tatar)
24. Minnullin, R. (2007). *Sabantuyu starost' ne grozit* [Sabantuy Can't Be Old]. R. Minnullin. V 7 tomakh. T. 7, p. 248. Kazan, Tat. kit. nəshr. (In Russian)
25. Galiev, Sh. (1974). *Tylsymly kozge* [A Magic Mirror]. Yash Leninchy. Mart, 24. (In Tatar)
26. Minnullin, R. (2007). *Balalar donyasyn yangyratyp* [Loudly to the Whole Children's World]. Minnullin R. V 7 tomakh. T. 5, p. 105. Kazan, Tat. kit. nəshr. (In Tatar)
27. Ibragimova, S. (1983).*"Yash Leninchy" hem "Yalkyn" bezde kunakta* [Our Guests - "Yash Leninchy" and "Yalkyn"]. Sovet adabiyaty. No. 9, p.188. (In Tatar)

28. Garifullin, V. (2024). *Yalkynlanyp iҗat itkən idek* [We Created with Passion]. "Tatarica" zhurnaly arkhivy. Kul"yazma. 1 p. (In Tatar)
29. *Tatar yazuchylary "Yash' leninch" gazetasynda ehshləgən chorlaryn iskə aldylar* [Tatar Writers Remember the Times They Worked in the "Yash Leninchi" Newspaper]. 19.04. 2024. URL: https://tatar-inform.tatar/news/tatar-yazucylary-yas-lenincy-gazetasynda-eslagan-corlaryn-iska-aldy-5886467 (accessed: 19.04. 2024). (In Tatar)

ТАТАР БАЛАЛАР МАТБУГАТЫ ТАРИХЫННАН

Гөлнара Фәндәс кызы Җамалетдинова,
Казан федераль университеты,
Россия, 420008, Казан ш., Кремль ур., 18 нче йорт,
gulnara.zamaletdinova@kpfu.ru.

Әлфия Рухулла кызы Мотыйгуллина,
Идел буе дәүләт физик тәрбия, спорт һәм туризм университеты,
Россия, 420101, Казан ш., Универсиада авылы ур., 35 йорт,
alfiya311065@mail.ru.

Әлеге күзәтү юбилей мәкаләсе характерында, ягъни биредә «Ялкын» журналы һәм «Яшь ленинчы» газетасы чыгуга 100 ел тулу уңаеннан татар балалар матбугаты тарихы буенча материаллар системалаштырылган. Бу басмаларның балаларны тәрбияләүдә, аларның гражданлык карашларын ныгытуда роле тикшерелә. Татар халкына танылган язучыларын, журналистларын, рәссамнарын, композиторларын һәм башка мәдәният эшлеклеләрен үстереп җибәрүгә зур өлеш керткән яшь хәбәрчеләр мәктәбенең нәтиҗәлелеге исбатланды.

Төп төшенчәләр: татар балалар матбугаты, «Ялкын», «Сабантуй», «Салават күпере» журналлары, «Яшь ленинчы» газетасы

Кереш

Татар балалар матбугатының гасырдан артык, төгәлрәге 114 еллык тарихы бар. XX йөз башында белем бирү өлкәсендәге үзгәртеп корулар нәтиҗәсендә тәрбия мәсьәләләре үсү йогынтысында татарларда беренче балалар һәм яшүсмерләр өчен журналлар барлыкка килә. Балалар вакытлы матбугатының башлангычы «Тәрбиятел-этфаль» (1907) журналыннан башлана. Аның нигезен салучы һәм мөхәррире танылган җәмәгать эшлеклесе һәм сәясәтче Заһид Шамил (1868–1920) [1, б. 111], [2], [3, б. 7–12], [4]. Журнал эчтәлеге белән энциклопедия характерында була: анда популяр, әдәби, публицистик, хәтта мавыктыргыч материаллар да басыла. Әмма 1907 елның май аенда «Тәрбиятел-этфаль» журналының 5 саны чыкканнан соң, аның нәшер ителүе мәҗбүри туктатыла, басмага әзерләнгән 6-8 саннар дөнья күрми кала [2, б. 188]. Әдәбият галиме Ф. Ибраһимова фикеренчә, аның басылудан туктавының бер сәбәбе итеп, укучылар аудиториясе булмауны күрсәтергә мөмкин, чөнки Мәскәүдә чыга торган журнал татарлар күп яши торган урыннардан ерак урнашкан [5, б. 21].

Татар телендәге балалар басмалары арасында «Ак юл» аерым урын алып тора. Аның нигезен салучы һәм редакторы балалар язучысы, тәрҗемәче, журналист Фәхрелислам Агиев (1887–1938) була. Ул журналның 78 санын чыгарырга өлгерә. Шул кыска гына вакыт аралыгында журнал инкыйлабка кадәр татар һәм рус телле балалар аудиториясен яулап ала, басманы татар балалары арасында иң күп укыла торган журналга әверелдерә [3, б. 2з]. Укучылар арасында зур популярлык яулап өлгергән журнал 1916 елда чыгудан туктый. Ябылуның сәбәбе булып, шул чордагы вакытлы матбугатка хас булганча, финанс кыенлыклары тора.

1917 нче елда Якуб Хәлиуллин балалар өчен «Балалар дөньясы» дигән журнал чыгарып карый. Аның 8 саны гына басылып кала [6], [1, б. 28–29]. Журнал битләрендә әдәби әсәрләр белән беррәттән, фәнни-популяр очерклар, Россия һәм чит ил шәхесләренең биографияләре нәшер ителә. Моннан тыш, тематик журналлар чыгару гамәлгә куела [1, б. 28–29], [6].

Татар балалар басмалары турындагы мәгълүматлар Р. Абызова [7], А. Галиева [8], Ф. Мөслимова [9], Р. Фәтхуллина [10],

Р. Хафизова [11], [12], [13] һ.б. хезмәтләрендә чагылыш тапкан.

Тикшеренү материаллары һәм методлары

Әлеге мәкаләнең нигезенә бер гасырлык тарихы булган «Ялкын» һәм «Сабантуй» журналларының тарихын өйрәнү максаты салынды. Күзәтү, бәяләү, анализлау вакытында биографик, мәдәни-тарихи ысуллар кулланылды.

Фикер алышу

Совет дәүләте урнашу нәтиҗәсендә барлыкка килгән үзгәрешләр балалар басмаларын да читләтеп үтми. Шундый вазифаны 1918 елның 27 сентябрендә Казанда чыга башлаган, шуннан соң 1922 елдан 1931 елга кадәр Мәскәүдә басылып килгән «Эшче» газетасы үти. Өстәвенә 1923 елның 5 августыннан башлап «Балалар почмагы» кушымтасы нәшер ителә башлый. Ләкин ул журнал гына балалар матбугатына булган ихтыяҗны канәгатьләндерә алмый. Бу турыда киң җәмәгатьчелек алдында һәм республика матбугатында М. Җәлил чыгышлар ясый, аны оештырып җибәрергә әзер булуын белдерә. 1924 елда ул «Кечкенә иптәшләр» мәкаләсендә 9–14 яшьлек балалар өчен журнал чыгарырга әзерлек эшләре баруын «Татарстан» (хәзер – «Ватаным Татарстан») газетасында хәбәр итә. Ниһаять, балалар матбугаты турындагы хыял тормышка аша: 1924 елның март аенда Ленин комсомолының татар-башкорт бюросы тарафыннан айга бер тапкыр «Кечкенә иптәшләр» исемле балалар журналы чыгарыла башлый [8, б. 180–181].

Әлеге журналның беренче редакторы Һ. Курмаев була. 1927 елдан башлап, журналны Муса Җәлил җитәкли. «Кечкенә иптәшләр» журналының беренче санында программасы басыла. Анда: «Журналда эшче-крестьян балалары тормышыннан хикәяләр, шигырьләр басылачак. Яшь пионерларның кем икәнлекләре, аларның тормышлары һәм кылган гамәлләре турында язылачак. Кечкенә хәбәрчеләр почмагы булачак», – диелә. 1929 елда журналның исеме «Октябрь баласы»на үзгәртелә. Әмма 1933 елдан журнал басылудан туктый һәм «Пионер каләме» исеме астында нәшер ителә башлый.

Казанда чыга торган «Пионер каләме» журналының җаваплы секретаре итеп балалар язучысы Абдулла Алиш билгеләнә. Әдипнең балалар тарафыннан яратып укыла торган күп кенә әкиятләре шул елларда языла һәм журнал битләрендә басылып чыга. А. Алиш белән беррәттән журнал битләрендә танылган әдипләр Ш. Маннур, М. Әмир, Ф. Бурнаш, Х. Туфан, К. Нәҗми, Ә. Фәйзи, Ә. Бикчәнтәева. Җ. Тәрҗеманов, Ә. Камал һәм башкаларның әдәби әсәрләре дөнья күреп тора. «Пионер каләме» журналында татар әдәбияты әсәрләре белән беррәттән, рус теленнән (А. Пушкин, С. Маршак, Б. Житков һ. б. әдипләрнең) тәрҗемәләр бастырыла, хәтта көнбатыш авторлары Э. Золя турында мәгълүмат урнаштырыла. Журналның тематикасына күпкырлылык хас: союздаш республикалар турында мәгълүматлар, тугандаш халыклар әдәбиятлары үрнәкләре бастырыла, бөек язучылар, композиторлар, сәнгать әһелләренең тәрҗемәи хәлләре белән таныштырып барыла, фән-техника яңалыкларын яктырту күзәтелә, балалар, аеруча пионерлар иҗатын, аларның хатларын бастыру гамәлгә керә. «Пионер каләме», алда чыккан журналлардан аермалы буларак, СССР Югары Советы Президиумы карарларын, партия юлбашчылары турында язмаларны биреп, илдә барган сәясәт белән хәбәрдар булуын дәлилли. Пионерларга үрнәк итеп, В. И. Ленин хакындагы күп кенә язмаларны урнаштыра. Шулай да журнал, Бөек Ватан сугышы елларында бик күп газета-журналлар язмышына дучар булып ябыла.

Әмма сугыш бетүгә журналны кабат торгызу мөмкинлеге тумый. Ул, «Пионер» журналы булып, бары тик 1951 елның ноябрендә генә ачыла. 1953 елга кадәр журналны А. Әхмәт җитәкли, аннары Л. Ихсанова кулына күчә. 1957 елда Л. Ихсанова, «Пионер» дигән басманың бик күп төбәкләрдә (Мәскәүдә, Башкортстанда, Украинада, Белоруссиядә, Эстониядә) нәшер ителүе сәбәпле, аның исемен алыштыру мәсьәләсен күтәрә. Бу вакытта журналның редколлегия әгъзалары Лотфулла Фәттах, Госман Бакир, Гариф Гобәй мөхәррир Л. Ихсанова фикерләренә каршы килмиләр. Бары тик ВЛКСМ өлкә комитетының укучы яшьләр бүлеге мөдире Ләлә Зарипова гына «Пионер» исеменнән читләшүне хуп күрми. Әмма Л. Ихсанова ул вакытта журналны «Ялкын» исеменә үзгәртүгә ныклы фикергә килгән була. Ул үз фикерен дәлилләп, «учак ялкыны, яшьлек ялкыны, пионер ялкыны, хезмәткә дәрт ялкыны», – ди [8, б. 180–182]. Шул рәвешле, 1957 елның июль санынннан башлап, журнал «Ялкын» исеме белән чыга башлый. Әлеге басма журнал битләрендә күп еллар дәвамында «Кечкенә иптәшләр», «Пионер каләме» кебек балалар матбугатында даими

басылып килгән авторлар Хатип Госман, Зәки Нури, Шәрәф Мөдәррисләр белән беррәттән, мәктәп бусагасыннан чыгып баручы илленче еллар яшь шагыйрьләре Равил Фәйзуллин һәм Мөдәррис Әгъләмовның шигырьләре, Ренат Харисның рәсемнәре күренә башлый.

1962 елдан «Ялкын»ның баш мөхәррире булып Роза Хафизова эшли башлый. Оештыру сәләтенә ия булган җитәкче журналның тиражын 80 меңгә җиткерә. Шуның нәтиҗәсендә 1978 елдан башлап журнал офсет ысулы белән төрле төсләрдә нәшер ителә башлый, редколлегия әгъзаларының саны арта. Бу чорда балалар матбугаты өчен үрнәк булган эш стиле барлыкка килә: укучы белән диалог формалаша, һәр хәбәр, мәкалә, хикәя камилләшеп беткәнче эшкәртелә. Әлеге тырышлык эзсез югалмый. Әдәби-нәфис журнал укучыларның иң яраткан басмасына әверелә. Бу вакытта журналны әйдәп баручы редактор белән беррәттән, танылган каләм осталары Габделхәй Сабитов, Хәйдәр Гайнетдинов, Разил Вәлиев, рәссам Тавил Хаҗиәхмәтов «Ялкын»ның танылып китүе өчен күп көч куялар. Шул елларда Р. Вәлиев сүзләренә язылган «Пионер ялкыны» җыры журналның девизын хәтерләтә. Моннан тыш, шагыйрь Разил Вәлиев рәссам Тавил Хаҗиәхмәтов белән бергә журналның соңгы битләрендә төсле рәсемнәр белән тасвирланган төрле халыкларның әкият текстларын урнаштыру өстендә күп эшли. Ниһаять, 60 ел дәвамында яшь буынны тәрбияләү өлкәсендә көчле таяныч булып басылып килгән «Ялкын» 1984 елның 5 гыйнварында СССР Югары Советы Президиумы тарафыннан балаларга коммунистик тәрбия бирү өлкәсендәге уңышы өчен Почёт билгесе ордены белән бүләкләнә.

Туксанынчы еллар җиле «Ялкын»ны да читләтеп узмый. Тиражы 50 меңнән дә төшмәгән журнал икътисади каршылыклар алдында югалып кала. Элек киң җәмәгатьчелек, пионер, комсомол оешмалары тарафыннан пропагандаланып торган журналның тиражы кинәт кими. Шушы вакыт аралыгында «Ялкын»ны бер-берсен алмаштырып, Роза Туфитуллова, Җәүдәт Дәрзаман, Эльмира Закирова җитәкли [8, б. 180–182].

«Ялкын» журналының нәшер ителү тарихын тәфсилләп өйрәнгән галим Айсылу Галиева узган гасырның 90 нчы елларындагы басмаларны бүгенге көндә нәшер ителгәннәре белән чагыштырып, болай дип яза: «Бүгенге «Ялкын»ны моннан унбиш-егерме ел элек чыккан журналлар белән чагыштырып та булмый. Ул көннән-көн камилләшә: аның техник мөмкинлекләре дә, бизәлеше дә, кәгазенең сыйфаты да күпкә яхшырак. Соңгы ун-унбиш елда журнал мәктәп укучыларының барлык категорияләре өчен түгел, 12–16 яшьлек яшүсмерләргә атап чыгарыла. Журналны, заманга хас булганча, көнбатыш тәэсире дә читләтеп үтми. Аңа яшүсмерләрне «тинейджерлар» дип атау да, көнбатыш киносы йогынтысы да, шоу-бизнес турында сөйләү дә хас. «Ялкын» яшүсмерләрне бүген борчыган мәсьәләләр хакында яза: ул – этиләр һәм балалар проблемасы да, яшүсмерләрнең социаль-психологик проблемалары да, бала хокукларын саклау темасы да, киләчәк турында уйлану, туган телебез хакында кайгырту да...» [8, б. 182].

Чыннан да, XXI гасырда чыгып килә торган журнал һәрьяклап камилләшә: балаларны кызыксындыра торган «Минем хокукларым», белем алу юлларын күрсәтә торган «Абитура», психологик проблемаларга, үсмерләрне борчыган сорауларга җавап эзләүгә корылган «Оялчан алма», яшьтәшләренә үзләрен күрсәтергә ярдәм итә торган «Кәеф» кушымтасы шундыйлардан. «Балалар хатлары», «Балалар иҗаты», «Борчылам, шуңа язам да», тел һәм әдәбият белгечләре белән бергә әзерләнгән «Җырдай моңлы татар теле», «Әдәбият дәресендә кунак бар», гореф-гадәтләребезне, этнографиябезне чагылдыра торган «Ачык сандык», Казанның меңьеллыгына багышланган «И Казан, серле Казан» рубрикалары заман таләпләренә җавап бирүләре белән аерылып торалар.

«Ялкын» журналы битләрендә танылган язучылар Равил Фәйзуллин, Лена Шагыйрьҗан, Ркаил Зәйдулла, Ләбиб Лерон, Луиза Янсуар, Йолдыз Миңнуллина әсәрләре басылу «әдәби-журналист җәмәгатьчелеге өчен иҗади остаханә булуын» дәлилли. Мәктәп елларында басманың балалар редакциясе составында булган Гөлназ Сәфәрова, Айсылу Лерон, Венера Иванова популяр алып баручыга әверелүләре журналның абруен тагын да күтәрә. «Бүгенге «Ялкын»ның «Кечкенә иптәшләр» белән охшашлыгы бик аз кебек: ул чор идеаллары онытылган, җәмгыятьне борчыган проблемалар да башкачарак, укучыларның яшь үзенчәлекләре дә, тормыш рәвеше дә үзгәргән, журналның бизәлеше дә. материалларның бирелүе дә үзгәреш кичергән, эчтәлек тә яңа – әдәби әсәрләрнең тема-

проблематикасы да элекке шикелле күп түгел, публицистик язмалар да жанр ягыннан төрле. Шулай да аларның максатлары бер: ул журнал укучыларын хәзерге буынга лаеклы алмаш итеп тәрбияләү, аларны намуслы, югары әхлаклы кешеләр итеп үстерү» [8, б. 182], [14].

Хәзерге вакытта нәшер ителә торган «Ялкын» журналы балалар өчен чыгып килә торган вакытлы матбугат чарасы гына түгел, ул заманча электрон басма бренд та булып тора. Журналның электрон сайты 7/24 форматы буенча эшли, анда басыла торган мәкаләләр бүгенге көн балалары ихтыяҗларын тулысынча канәгатьләндерә. Социаль челтәрләр белән эшләүдә брендның яшь буын арасында танылуын арттыруга, укучыларның иҗади сәләтләрен үстерүгә, актив гражданлык позициясен ныгытуга, милләтпәрвәрлек хисләре тәрбияләүгә, шулай ук үсеп килүче буында милли үзаң формалаштыруга басым ясала.

Җөмһүриятебездә балалар өчен басылып килгән «Ялкын» белән беррәттән, балалар өчен «Яшь ленинчы» газетасының да чыга башлавына быел 100 ел тула. Бер гасырлык тарихы булган басма 1924 елның 10 октябрендә чыга башлый [1, б. 97]. Дөрес, соңыннан ул «Сабантуй» журналы итеп үзгәртелә.

1923 елда комсомол җитәкчесе Шәһит Шаммазов Казандагы Габдулла Тукай исемендәге балалар йортында татар балаларының беренче пионер отрядын оештырганнан соң, аның «Яшь пионер» дигән кулъязма газетасын да бастыра башлый. 1924 елның 10 октябреннән башлап газетаның исеме «Яшь ленинчы» дип үзгәртелеп, 1500 данә тираж белән чыга башлый. Газетаның баш мәкаләсендә максатлары һәм бурычлары түбәндәгечә билгеләнә: «Яшь ленинчы» барлык пионерларга һәм эшче-крестьян балаларына ничек яхшырак эшләргә, ничек берләшергә, ничек пионер сафларына басарга икәнлеген күрсәтәчәк». Газетаның беренче редакторы Шәһит Шаммазов булса, беренче тәҗрибәле хәбәрчеләре Муса Җәлил, Абдулла Алиш, Фатих Кәрим, Әмирхан Еники, Хатыйп Госман, ә яшь хәбәрчеләре исә Мөхәммәт Садри, Зәки Нури, Шәрәф Мөдәррис, Гали Хуҗиев, Мәхмүт Хөсәен, Мифтах Вәдүт, Мансур Гаяз була. Соңыннан алар күренекле язучылар булып китәләр [1, б. 97].

Шул хәлендә «Яшь ленинчы» газетасы 1936 елга кадәр даими басылып килә. Басманың бу чоры күп кенә танылган шәхесләрнең истәлекләрендә яктыртыла. Мәсәлән, Хатыйп Госман 1974 елда язылган хатирәләрендә газетаның Урал өлкәсенең Сулмаш авылында барлык кешеләр тарафыннан көтеп алынган, яңалыкларга бай газета булуын ассызыклый. Газета Мәскәүдән, Свердловскидан, Казаннан алдырыла. Пионер отряды төзегән малайлар газета килү белән, кичләрен кешеләр җыела торган җирләргә барып, газета битендәге язмаларны кычкырып укыйлар. Ә язу-сызудан ерак торган агайлар аларны сихерләнеп тыңлыйлар. Балалар үзләре газетаны хөрмәтләп саклаганнар, һәр номерын кабат-кабат укыганнар, шигырьләрен ятлаганнар. Алар пионерларның формасы булуын да беренче тапкыр газета битләрендәге рәсемнәрдә, фотосурәтләрдә күреп беләләр. Шуннан соң, заман модасыннан калышмас өчен чалбар балакларын сызганып куя торган булалар [15].

Танылган шагыйрь Нури Арсланов истәлекләрендә «Яшь ленинчы» газетасын 1925 елдан бирле белүе әйтелә. Башта ерак Казахстан җирендә Күкчәтау шәһәренең татар җидееллык мәктәбендә укыганда, газетаны почтадан көтеп алуын, яратып укуын искә төшерә. 1928 елда Казан сәнгать техникумына укырга килгәч тә, шагыйрь газетаны даими укый, үзе дә әз-мәз генә язышa башлый. Ә язучы Ибраһим Салахов газетада әдәби бүлек мөдире, аннан редактор ярдәмчесе булып эшли башлагач, ул Нури Арслановны редакция эшенә рәссам буларак тарта [16].

Шагыйрь Гадел Кутуй исә, «Яшь ленинчы»да шигырьләр бастырмаган, ул балаларның белемен күтәрү, дөньяга карашын киңәйтү өчен махсус «Китапларны ничек укырга?», «Әдәбият түгәрәкләре оештырыгыз», «Нәрсә ул матур әдәбият?», «Түгәрәктә нәрсә эшләргә?» кебек рубрикалар алып барган. Моннан тыш, ул балалар белән хат алышкан. Шунда ук газета укучыларын дөнья әдәбиятының күренекле вәкилләре һәм аларның әдәби җәүһәрләре белән таныштыру өлкәсендә көч куйган [17].

Мәгълүматларга караганда, газета белән Һади Такташ та тыгыз элемтәдә торган. Чөнки газета битләрендә бик еш булмаса да, аның шигырьләренә охшаган шаян шигырьләр очрый («Актив – Пассив», «Тәүфыйклы песи», 1928). Әмма алар төрле тәхәллүсләр астында басылган: Һ. Шатун, Бәдрүш Мокамай [18].

Шагыйрь Фатих Кәрим газета белән язмышын мәктәптә укыган чорда ук бәйли. Ул 19 яшендә редакция әгъзасына әйләнә. Өстәвенә ул бер ел дәвамында (1930 елда)

газетаның җаваплы сәркатибе булып эшли, хикәяләрен бастырып чыгара [19].

Балалар язучысы Абдулла Алиш зур язучы булу белән бергә газетаның актив хәбәрчесенә әйләнә. «Яшь ленинчы» газетасында аның 30 дан артык хикәясе, әкиятләре, пьесалары басыла. Ул газетага язышып торучыларга киңәшләр дә биреп, өйрәтеп тә торган. Үзәк пионерлар клубында әдәбият түгәрәген җитәкләгән. Әлеге түгәрәк әгъзалары Г. Хәсәнов белән Г. Галиуллин ВЛКСМның Татарстан өлкә комитеты оештырган балалар әдәби әсәрләре конкурсында җиңү яулаулары да газетада хәбәр ителә [20].

«Яшь ленинчы» газетасында җаваплы сәркатип булып эшләгән Саимә Ибраһимова газетаның 60 еллыгына багышлап, «Совет әдәбияты» журналында бастырган мәкаләсендә газета сәхифәләрен балалар язмышы белән бәйләп: «Егерменче елларда пионерлар ярдәме белән мин ятим калган балаларның күңелләрен җылыттым, укый белмәгән кешеләрне укырга өйрәттем, кулаклар белән көрәштем, колхозлар төзештем. Мәктәптә, колхоз кырларында, походларда һәм пионер сборларында мин һәрвакыт ал галстуклы балалар белән бергә булдым. Учак янында без җырлар җырладык, җиңүләребез өчен шатландык...», – дип яза. Шушы ук мәкаләдә газетаның басылудан туктап торган вакытында да элекке хатирәләре балалар күңелендә саклануын, аларның авыр физик хезмәтендә күңелләрен җылытып торган маяк булуын искәртеп уза. 1961 елдан газетаның кабат нәшер ителүенә шатлана [21].

Халыкның рухи тәрбиячесе булган әдипләр һәм галимнәр (Н. Исәнбәт, С. Хәким, Ф. Хөсни, М. Әмир, Г. Минский, Г. Галиев, Н. Арсланов, И. Туктар, Г. Бакир, М. Садри, Л. Ихсанова, Җ. Тәрҗеманов, З. Туфайлова, профессор В. Хаков) җәмгыятьнең киләчәге балалар икәнлеген аңлап, «Яшь ленинчы» газетасы белән тыгыз элемтәдә торганнар. Басма битләрендә әдәби әсәрләре белән беррәттән истәлекләрен, язучы остаханәсе серләре белән дә уртаклашканнар.

Татар балалар әдәбияты әсәрләре иң элек «Яшь ленинчы» газетасы битләрендә бастырылган. М. Мәһдиев, Г. Әпсәләмов, Н. Фәттах, Г. Ахунов, Р. Фәйзуллин, М. Шабаев, А. Әхмәт, Ш. Маннур, Ш. Галиев, Х. Туфан, Н. Юзеев, Г. Бәширов, Р, Төхфәтуллин, Ә. Баянов, Ә. Еники, Ш. Рәкыйпов, Р. Харис, А. Гыйләҗев, А. Шамов, К. Миңлебаев, З. Нури, композиторлар Н. Җиһанов, М. Яруллин, Р. Яхин, З. Хәбибуллин, рәссамнар Л. Фәттахов, Х. Якупов газета редакциясе белән тыгыз элемтәдә торганнар, аның авторы да, хәбәрчесе дә булганнар.

Газетаның хәбәрчеләре язучылар, шагыйрьләр, галимнәр генә булмаган, аны чыгаруда мәктәп укучылары да актив катнашканнар. Күренекле рәссам Х. Якуповның беренче иҗат җимешләре газета битләрендә басыла. Үзенә газета ясаган йогынтыны искә төшереп, ул болай дип яза: «Безнең класс малайларыннан Бөек Ватан сугышында батырларча һәлак булган сәләтле шагыйрь Мөхәммәт Әхмәтгалиев, хәзерге атаклы рәссам Лотфулла Фәттахов, татар балалар язучысы Җәвад Тәрҗеманов, тарих фәннәре докторы, Патрис Лумумба исемендәге Халыклар дуслыгы университеты профессоры Габделхак Галиуллинның һәм башкаларның беренче әсәрләре «Яшь ленинчы» битләрендә басылды. Без ул чакта Казандагы 18 нче татар мәктәбендә укый идек» [22].

«Яшь ленинчы» газетасы тарихы ил язмышыннан аерылгысыз. 1924 елда чыга башлаган газета 1936 елга кадәр ВЛКСМның Татарстан өлкә комитеты һәм пионер оешмаларының Республика советы органы буларак, даими рәвештә басылып килә. Шул елдан башлап, «Яшь ленинчы» белән «Кызыл Татарстан» газеталарының редакцияләре берләштерелә. Шуңа күрә балалар өчен мавыктыргыч газета булган «Яшь ленинчы» 1936–1941 елларда «Кызыл Татарстан» газетасының «Пионер бите» сәхифәсе рәвешендә генә басыла. Аның өчен материалларны «Яшь ленинчы»ның элеккеге журналистлары М. Дибаева, М. Нуретдинова әзерләп бирә [23].

Газетаның төрле еллардагы мөхәррирләре булып – Ш. Шаммазов (1924–1929), Һ. Измайлова (1929–1931), Л.Г. Гыйльми (1931–1937), Г. Хәбибуллин (1937–1941), В. Ф. Ихсанова (1960–1977), Р. Р. Туфитуллова (1977–1986), Р. М. Миңнуллин (1986–1995), Л. Н. Гыймадиева (1995–2004), А. М. Гыймадиев (2004–2017), И. Ф. Фазуллин (2017–2020), З. З. Хөснетдинова (2020 елдан башлап) эшлиләр [23].

1961 елдан соң газета үзенең элекке традицияләрен кире кайтарырга омтыла. Газетадагы рәсемнәрен, әдәби әсәрләрен җибәреп торган мәктәп укучылары соңыннан танылып китәләр: атказанган рәссам Әсгать Сәфәргалин, шагыйрьләр Шәрәф Мөдәррис, Ркаил Зәйдулла шундыйлардан. Газета редакциясе бик күп

язучыларга зур юлга чыгу өчен башлангыч булган: шигырьләрен бастырган Равил Фәйзуллин үзе дә озак еллар «Казан утлары» журналын җитәкли, Нургали Булатов «Ватаным Татарстан» газетасының җаваплы сәркатибе була, Мәҗит Вәлиуллин «Мәгариф» журналының баш мөхәррир урынбасары вазифасын үти, Ленарис Леронович Гыйльфанов (Ләбиб Лерон) «Безнең мирас» журналын баш мөхәррир буларак җитәкли [24, б. 248].

Газета танылган балалар шагыйре Шәүкәт Галиевка да йогынты ясый. Ул газетаны «балалар күңелен яктырткан тылсымлы көзге», дип бәяли. «Яшь ленинчы»га үз рәхмәтләрен белдереп, бу вакытлы басма «балаларның үз ишләре булган образ» тудырырга ирек бирде дип, Шәвәли образын тудыруга ярдәм итүен әйтә [25].

«Яшь ленинчы» газетасы балалар язучысы Роберт Миңнуллинның ярты гасырга якын язмышы белән бәйле. Ул университетны тәмамлаганнан соң, 1973–1977 елларда «Яшь ленинчы» газетасында хәбәрче булып эшли. Лирик шигырьләрен, балалар өчен дә беренче шигырьләрен шул чорда яза һәм бастыра.

Шагыйрьнең «Яшь ленинчы» газетасы белән бәйле истәлекләре «Сабантуй сабаклары» мәкаләсендә бирелә. Бирелә ул кече яшьтән газетага булган мөнәсәбәте белән уртаклашып, тормыш юлында газетаның ролен болай билгели: «Казанга килеп укый башлагач кына, «Яшь ленинчы»ның нинди җитди, бик тә билгеле гәзит икәнен белдем. Балалар гына түгел, яшьләр дә, олылар да яратып укый торган балалар матбугаты булып чыкты ул. Казан дәүләт университетының татар теле һәм әдәбияты бүлеге студентлары арасында ул аеруча популяр иде. Ә инде аның битләрендә шигырьләр бастырып чыгару әдәби мохиттә иң зур мәртәбәләрнең берсе... Анда басылып чыккан һәрбер шигырь, һәрбер хикәя үзе бер олы вакыйгага әйләнә» [26, б. 105].

Шагыйрь газетада басылырга теләп, шигырьләр яза башлый. Аның газетада беренче басылган шигырьләре «Мин бабама охшаган» һәм «Әнвәрнең хыялы» була. Ә газетага эшкә ул Рәдиф Гаташ тәкъдиме белән килә. Гәзит-журнал редакцияләренең барысы да ул вакытта Бауман урамындагы легендар Матбугат йортында иде. «Матбугат йортының озын коридорлары буйлап бер генә тапкыр узсаң да, татарның әллә никадәр аксакалларын, күренекле шәхесләрен, яшь каләмдәшләреңне очратасың. Татар дөньясының кендеге нәкъ менә шушы Матбугат йорты иде ул чакларда», – дип нәтиҗә ясый яшь журналист [25, б. 105].

Ярты елдан ул әдәбият һәм сәнгать бүлегендә, балалар шагыйре Хәкимҗан Халиков янында эшли башлый. Бу елларда Роберт Миңнуллин балалар иҗаты белән мавыгып китә. Ул редакциягә килгән шигырьләрне, әкиятләрне, рәсемнәрне, хәбәрләрне, төрле-төрле сораулар куелган хатларны билгеле бер системага сала, газета битендә бастырыла торганнарын эшкәртә, төзәтә, кайберләре яңабаштан язып, көн саен «Яшь ленинчы» номерларына материаллар әзерли. «Иң авыры – балаларга җавап язу эше», – дип искә ала журналист. «Ничек кенә үкенечле булмасын, балалардан килгән язмаларның күбесе гәзиттә бастырырлык булмый торган иде». Укучылардан килгән хатлар берсе дә җавапсыз калмый. Аларда Роберт Миңнуллин баланың күңелен төшермәскә тырышкан һәм ни өчен басып булмавын аңлатып биргән. Шул хатларны язу барышында ул журналист һәм әдип буларак, үзе дә тәҗрибә туплаган.

Шул рәвешле, Роберт Миңнуллин әдәбият һәм сәнгать бүлегендә эшләү дәвамында зур әдәби мәктәп үтә. Беренчедән, кабатланмас шәхесләр Нәкый Исәнбәт, Мирсәй Әмир, Шәйхи Маннур, Әмирхан Еники, Гомәр Бәширов, Габдрахман Әпсәләмов, Нәби Дәүли, Габдрахман Минский белән таныша. Икенчедән, классиклар үзләренең яңа роман-повестьларыннан өзекләр бастыруны зур мәртәбәгә саныйлар. Өченчедән, Мөхәммәт Мәһдиев, Мәҗит Рәфыйков, Рафаил Төхфәтуллин, Әдип Маликов, Габдулла Шәрәфи кебек урта буын әдипләре дә, Хәсән Туфан, Сибгат Хәким кебек аксакалларыбызның шигырь бәйләмнәре газета битләрен һәрчак бизәп тора. Газета укучылар һәрвакыт Равил Фәйзуллин, Рәдиф Гаташ, Рөстәм Мингалим, Роберт Әхмәтҗанов, Рәшит Әхмәтҗанов кебек горур табигатьле шагыйрьләр әсәрләрен көтеп алалар.

Шулай тәҗрибә туплый барган Роберт Миңнуллин күзәтүләр ясарга өйрәнә. Аксакаллар белән уртак тел табып, «Синә әйтер сүзем бар», «Без бәләкәй чакларда» дигән рубрикалары аша укучылар күңелен яулый. Шуңа өстәп, газета нәшрияты әдәбият-сәнгать әһелләре өчен остаханәгә әверелә: Н. Фәттах белән Х. Сарьян җитәкчелегендә яшь хикәячеләр клубы оеша; Х. Сарьян «Әдәби осталык мәктәбе»н алып бара; Ф. Шәфигуллин очерклар бастыра; Г. Бәширов «Туган ягым – яшел бишек» рубрикасын җитәкли [26, б. 105].

Газета хезмәткәрләре балалар язучыларының иҗатларын пропагандалау өчен яңа форма эзләп табалар. Балалар арасында әдипләр иҗатын пропагандалау максатыннан классикларның (Г. Тукай, Г. Ибраһимов, М. Җәлил, А. Алиш, Н. Исәнбәт) иҗатларына багышлап, махсус саннар чыгара башлыйлар. Материалларга балалар теле белән язылу, бала күңеленә үтеп керерлек булу шарты куела. Аларны әзерләү барышында язучының иҗат лабораториясе өйрәнелә, әдипнең гаиләсе, туганнары белән элемтәгә кереп, кызыклы дәлилләр туплана, әдәбият галимнәреннән, белгечләрдән киңәш-консультацияләр алына.

Оештыру сәләтенә ия булган, редакциядә эшләп тәҗрибә туплаган Р. Миңнуллинга Язучылар секциясенең секретаре булырга тәкъдим итәләр. Ул секциянең эш планнарын төзи, секция утырышларын әзерли, уздыра, беркетмәләрне тәртипкә китерә. Даими рәвештә редакция белән уртак утырышлар уздыра. Ә 1986–1994 елларда Р. Миңнуллин газетаның баш редакторы була.

1961 нче елдан башлап «Яшь ленинчы» газетасы балалар белән элемтәне ныгыту өчен ел саен төрле акцияләр уздырып тора. Шуларның кайберләре:

1961	«Дуслык» нефть магистрале; Казан – Уфа дуслыгы; Пионерлар – Ватанга.
1964	Бер телем ипи турында; «Яшь ленинчы» призына спорт көрәше.
1965	«Нинди иркен минем туган җирем» дигән темага шигырь, рәсем, фото конкурсы; «Татарстан пионеры» өчен тимер-томыр җыю; Әдәплелек мәктәбе; Тапкырстан иле; «Лачын» операциясе.
1966	Татарстан чикләрендә дуслык учаклары; Һәр мәктәптә – спорт мәйданчыгы булсын!
1967	«Бертуган галстуклар»; Стена газетасы конкурсы; «Бәхәс» клубы.
1968	«Ант» операциясе; Һәркайда агач, чәчәк утыртыйк!
1971	«Яшь ленинчы» автоколоннасына металл җыю; Ульяновлар Татарстан җирендә; «Яфрак» операциясе; «Яшь химиклар» мәктәбе.
1973	Тимур иле; ГДРга читтән торып сәяхәт.
1974	«Туган ягым – яшел бишек» операциясе; Яшь батырларга багышланган 10 көн.

Газета балаларга дуслык, үзара ярдәм, гаделлек, Ватанга мәхәббәт идеалларын сеңдерә, тәрбияли. Бу концепция газетаның яшь аудиториягә адресланган башка массакүләм мәгълүмат чаралары компонентлары (журналлар, теле- һәм радиожурналистика) һәм педагогик процесста катнашучы төрле социаль институтлар (мәгариф, фән, Мәдәният, классик һәм заманча балалар әдәбияты) белән актив хезмәттәшлек итү идеясенә нигезләнгән. Бу балалар һәм яшүсмерләрне иҗтимагый процессларны аңлауга, һәрьяклап үсеш алган шәхес тәрбияләү эшендә ярдәм итә. Шуны әйтергә кирәк: газета һәрвакыт илнең белемле, мәдәниятле, намуслы гражданнарын тәрбияләүне үзенең төп бурычы дип саный.

Үзгәртеп кору җилләре йогынтысында газетага да яңа юнәлешләр сайларга, үзгәрергә туры килә. Иң зур үзгәреш газетаның исеменнән башлана. Исем сайлаганда, «Сабантуй»ның татар халкының иң яраткан бәйрәме булуына игътибар бирелә. Газета иҗатчылар көч сынау мәйданына әверелер дип, яңа исем белән чыга башлый [25, б. 248–249].

Газета асылына караган үзгәрешләр бик күп бәхәсләр, каршылыклар тудыра. Аларда бөек даһиның исемен сакларга чакыру, газетаның кыйбласы үзгәрүдән курку белән бәйле шикшөбһәләр туып тора. Баш мөхәррир барлык укучылар белән бергә сынауларны үтү юлында фикерен белдереп: «Әлеге хатлар исә безне сөендерде дә, көендерде дә. Беренчедән, безнең гәзитебезне укыйлар, укучыларыбыз битараф түгелләр, һәм без 70 ел буена Ильич исеме астында алып барган тәрбиябез халык күңеленә шулкадәр сеңгән ки, аларның фикерен бер көндә генә үзгәртергә тырышу дөрес тә булмас иде. Чөнки бу очракта аларның һәрберсе хаклы. Без үзебез дә ике ут арасында... – дип яза Р. Миңнуллин, бу чорны искә алып. – Шул рәвешле газета тиражы кимүгә йөз тотты. Моның объектив сәбәпләре күп: пионер оешмасы юкка чыкты, балалар тормышына телевидение, интернет, компьютерлар керде. Балаларның уеннары, кызыксынулары,

мавыгулары хәзер бөтенләй башка» [24, б. 242–244].

2014 елда газетаның форматын үзгәртү нисбәтеннән, Р. Миңнуллин үзенең чыгышында: «Кызганыч, «Сабантуй»ны газета килеш саклап кала алмадык. Без аны бетерүчеләр булганбыздыр», – диде 41 ел гомерен «Яшь ленинчы»/«Сабантуй» газетасына багышлаган әдип.

2014 елдан «Сабантуй» айлык журнал буларак үзгәртелә. Журнал аудиториясе булып яшүсмерләр кала. Журналның максаты – укучыларның мәгълүмати-күңел ачуын һәм рухи-әхлакый үсешен тәэмин итү. Балаларның иҗади үсешен, зур тормыш юлына әзерләү әһәмиятле юнәлеш булып тора. Журнал күбрәк визуаль контент, заманча дизайн, уңайлы формат һәм югары сыйфатлы кәгазьдә басылуы белән аерылып тора. «Сабантуй» журналы айга ике тапкыр чыга. Шулай ук аның интернет-сайты да шул исемдә. Ул басма материаллар белән беррәттән, мультфильмнар, уеннар, музыкаль бизәлеш белән тулыландырылган. Журналның социаль челтәрләр белән дә элемтәсе тыгыз.

Нәтиҗә

Шул рәвешле, татар балалар матбугаты бер гасыр дәвамында илдәге сәяси, икътисади, мәдәни йогынтылар астында үзгәреп торган. Алар журнал һәм газета басмалары буларак, балалар мәнфәгатен яклаучы, аларның ихтыяҗларына җавап бирүче даими басмалар буларак нәшер ителеп торганнар.

Төрле яшьтәге балаларның кызыксынуларын, ихтыяҗын күз уңында тоткан «Ялкын» журналының чишмә башы 1924 елда Муса Җәлил оештырган «Кечкенә иптәшләр»гә барып тоташа. 1929 елдан «Октябрь баласы», 1933 елдан «Пионер каләме» булып чыгып, 1957 елдан «Ялкын» журналы буларак, балалар матбугатында бүгенге көнгә кадәр сакланып кала.

Балаларга адреслап чыгарылган «Яшь ленинчы» газетасы 1923 елдан «Яшь пионер» исеменнән башлангычын ала. 1924 елдан «Яшь ленинчы» булып чыга башлый. Газета шактый сикәлтәле юл үтә. 1936–1941 елларда мөстәкыйль басма булудан туктап тора. Бары тик «Кызыл Татарстан» белән берләштерелеп, «Пионер бите» сәхифәсе рәвешендә генә чыга. Шуннан соңгы егерме ел газета тарихында «ак тап» булып кала. Бары тик 1961 елдан гына газета элекке традицияләренә кабат әйләнеп кайта. XX гасыр ахырындагы үзгәртеп кору шартларында газетаның исеме «Сабантуй» (1991 елдан) дип үзгәртелә. 2014 елдан исә «Сабантуй» балалар журналы буларак нәшер ителә башлый.

Ике басма да йөз ел дәвамында татар халкының язмышын чагылдырып, яшь буынны үз артыннан ияртеп, тәрбия бирә. Аларда басылып чыккан һәр мәгълүмат, мәкалә, рәсем, әдәби әсәр балаларның юлдашына әверелә, кызыксыну тудыра. Бу басмаларны чыгаруга көч куйган һәр хезмәткәр, журналист, әдип, рәссам балалар дөньясын аңлап, аларның ихтыяҗына җавап бирергә омтылып эшли. Алар балаларның күңел халәтен, психологик үзенчәлекләрен исәпкә алып, Туган илен, халкын яратучы шәхес тәрбияләүгә зур көч куя [27].

Дәлил итеп «Ялкын», «Яшь ленинчы» мәктәбен үткән заманча язучыларның һәм журналистларның күңелгә үтеп керерлек истәлекләрен китерәсебез килә.

Васил Гарифуллин, Казан (Идел буе) федераль университеты профессоры: «Без мәктәптә укыган чор тарихка «торгынлык чоры» дигән атама белән кереп калды. Ә шулай да тик тормадык без, бик актив тормыш белән яши идек. Мәктәптә атна саен төрледән-төрле чаралар узып тора, һәммәсендә катнашырга тырышабыз: биибез дә, җырлыйбыз да, рәсемен дә ясыйбыз, агачтан, балчыктан сыннар да иҗат итәбез. Ә инде хикәя-шигырьләр язу, бу иҗат җимешләрен классның яки мәктәпнең стена газетасында гына түгел, район газетасында, республика басмаларында күрү әйтеп бетермәслек шатлык китерә иде.

Хәтеремдә, «Ялкын» журналына беренче шигыремне икенче сыйныфта укыганда җибәрдем. Озак та көттермичә, журналдан бик

матур конвертлы хат килеп төште. Шигырьне әлегә бастыра алмаулары турында хәбәр иткәннәр, әдәби әсәрне ничегрәк язарга, теманы каян алырга, образларны ничек төзергә кирәклеген дә тәфсилләп аңлатканнар редакция хезмәткәрләре. Ләкин бу хат күңелемне бер дә төшермәде, киресенчә, бу хатны сабакташларыма күрсәтеп мактанып та йөрдем әле. Конверты бигрәк зәвыклы, матур иде шул. Авыл баласының андый әйберне бөтенләй күргәне юк. Сабакташларым да минем үрнәккә иярде, үз әсәрләрен Казанга юллый башладылар. Авылыбызга «Ялкын»нан, «Яшь ленинчы»дан хатлар килергә тотынды. Беренче булып миннән югарырак сыйныфта укучы Марсель Кадыйровның шигыре дөнья күрде. Сугыштан яраланып, бер аягын калдырып кайткан әтисенә багышланган иде ул. Марсель хәзер танылган галим һәм спорт судьясы, шигырьләр язуын дәвам итә. Ә менә мин күпме генә язсам да, шагыйрь булып китә алмадым. Язмаларым соңрак район газетасында дөнья күрә башлады һәм мин югары сыйныфларда укыганда, шагыйрь түгел, ә журналист булу хыялы белән яна идем инде.

«Ялкын»нан килгән хатларны хәзер дә еш кына алып укыйм. Ис-акылларың китәрлек бит, танылган язучылар, шагыйрьләр, публицистлар үзләренең вакытларын кызганмыйча, һәр балага аерым-аерым киңәшләрен биргәннәр, өмет канатларын кисмәскә, иҗатка, әдәбият дөньясына кертеп җибәрергә тырышканнар! «Ялкын» мәктәбен узган буынның бер вәкиле булуым белән чиксез горурланам!» [28]

Ләбиб Лерон, «Безнең мирас» журналының баш мөхәррире,

«“Яшь ленинчы” газетасы бик затлы газета иде. Ул күбебезгә канат куйды. «Яшь ленинчы»да чыккан кешеләр берсе дә югалып калмады – әдәбиятыбызда һәм мәдәниятебездә тирән эз калдырдылар» [29].

Әдәбият

1. Татарская периодическая печать: научно-энциклопедическое издание / Сост. и науч. ред. Р. А. Айнутдинов, З. З. Гилязев. Казань: Изд-во Академии наук РТ, 2017. 200 с.
2. *Мәрдәнов Р.* «Тәрбияи-этфаль» журналына йөз ел // Казан утлары. 2007. № 2. Б. 180–188
3. *Мәрдиева М. Б.* Татар журналистикасы тарихы буенча очерклар. Уку ярдәмлеге. Казан: Казан дәүләт ун-ты, 2003. 132 б.
4. *Миңнуллин Ж.* «Ялкын»ның өч абыйсы // Ялкын. 1994. № 3. Б. 6–7
5. *Ибраһимова Ф.* Сабыйларны үз итеп... (Татар балалар әдәбияты). – Казан: Иман. 1998. 224 б.
6. *Ибраһимова Ф.* Балачак юлдашы: «Балалар дөньясы» журналы чыга башлауга 70 ел // Ялкын. 1987. № 3
7. *Абызова Р. Р.* Татарские детские журналы (1907–1918) и судьбы их создателей // Вестник Волжского университета имени В. Н. Татищева, том 1. 2020. № 4. С. 59–67.
8. *Галиева А. Ф.* Сиксәндә дә ул бала // Казан утлары. 2004. №3. Б.180–182
9. *Мөслимова Ф.* «Ялкын» – дуслык учагы // Татарстан. 1999. № 5.
10. *Фаткуллина Р.* «Ялкын» и детская литература // Детская литература. 1979. № 9.
11. *Хафизова Р.* Беренче карлыгач / Р. Хафизова // Ялкын. 1971. № 2. – Б. 22–23.
12. *Хафизова Р.* Балачакка кире кайтыр идем // Ялкын. 1994. № 2. Б. 4–7.
13. *Хафизова Р.* Уртак эшебез // Совет мәктәбе. 1984. № 5.
14. *Галиахметова А. Ф.* Литературно-художественный материал в татарских детских журналах начала XX века: автореф. дис. … канд. филол. наук. Казань, 2004. 28 с.
15. *Госман Х.* Рухи кояшым // Яшь ленинчы. 1974. 9 ноябрь.
16. *Арсланов Н.* Бәйрәмегез белән котлыйм // Яшь ленинчы. 1974. 9 ноябрь.
17. *Зарипов Х.* Кутуй пионерлар белән сөйләшә // Яшь ленинчы. 1974. 14 ноябрь.
18. *Зарипов Х. Һ.* Такташ «Яшь ленинчы»да // Яшь ленинчы. 1974. 28 август. Б. 2–3.
19. *Зарипов Х.* Пионер галстуклы шагыйрь // Яшь ленинчы. 1974. 28 август. Б. 2–3.
20. *Зарипов Х.* Апуш... Алиш булды // Яшь ленинчы. 1974. 28 август.
21. *Ибраһимова С.* «Яшь ленинчы» һәм «Ялкын» бездә кунакта // Совет әдәбияты. 1983. № 9. Б.188.
22. *Якупов Х.* Юбилей котлавы // Яшь ленинчы. 1974. 10 октябрь.
23. *Айнутдинов Р.* «Сабантуй» – газета для детей и подростков // URL: https://tatarica.org/ru/razdely/sredstva-massovoj-informacii/periodicheskie-izdaniya/sabantuj (дата обращения 12.12.2023)
24. *Миннуллин Р.* Сабантую старость не грозит // Миннуллин Р. Әсәрләр 7 т. 7 т. Казан: Татар. кит. нәшр., 2007. Б. 248–249.
25. *Галиев Ш.* Тылсымлы көзге // Яшь ленинчы. 1974. 24 март.
26. *Миңнуллин Р.* Балалар дөньясын яңгыратып // Миңнуллин Р. Әсәрләр 7 т. 5 т. Казан: Татар. кит. нәшр., 2007. Б. 105.
27. *Ибраһимова С.* «Ялкын» һәм «Яшь ленинчы» бездә кунакта // Совет әдәбияты. 1983. № 9. Б. 188.

28. *Гарифуллин В.* Ялкынланып иҗат иткән идек // «Tatarica» журналы архивы. Кульязма. 2024. 1 б.

29. Татар язучылары «Яшь ленинчы» газетасында эшләгән чорларын искә алдылар. 19.04. 2024 // URL: https://tatar-inform.tatar/news/tatar-yazucylary-yas-lenincy-gazetasynda-eslagan-corlaryn-iska-aldy-5886467 (мөрәҗәгать итү датасы: 19.04. 2024)

ИЗ ИСТОРИИ ТАТАРСКОЙ ДЕТСКОЙ ПРЕССЫ

Гульнара Фандасовна Замалетдинова,
Казанский федеральный университет,
Россия, 420008, г. Казань, ул. Кремлевская, д. 18,
gulnara.zamaletdinova@kpfu.ru.

Альфия Рухулловна Мотигуллина,
Поволжский государственный университет физической культуры, спорта и туризма,
Россия, 420010, г. Казань, деревня Универсиады, д. 35,
alfiya311065@mail.ru.

В данной статье, посвященной 100-летнему юбилею журнала «Ялкын» и газеты «Яшь ленинчы», представлены материалы по истории татарской детской печати, исследована роль этих печатных изданий в воспитании детей, укреплении их гражданской идентичности. Доказана эффективность школы юных корреспондентов, подарившей татарскому народу известных писателей, журналистов, художников, композиторов и других деятелей культуры.

Ключевые слова: татарская детская пресса, журналы «Ялкын», «Сабантуй», «Салават күпере», газета «Яшь ленинчы»